

češčini primerno estetsko popolno črkovno garnituro Vojteha Preissiga, Karla Svoliškega in Slavoboja Tusárja), tudi Nizozemci gojijo obe strani, a so ravno v skrbi za črkovni material in tipografično popolnost zelo napredni. Zelo važno mesto v tektonsko usmerjeni struji zavzema Rusija. Ona ima ilustratorje, ki spadajo na prva mesta (n. pr. Vl. Favorskij), ima pa tudi ljudi, ki so se posvetili izključno knjigi kot proizvodu tiska in se ukvarjajo z vprašanji naslova, stavka in lomljenja. Obstojta celo posebna fakulteta za tiskarstvo (grafiko). Državna oblast sama, ki presoja vse panoge kulturnega življenja samo s programno utilitarističnega stališča, podpira ta stremljenja in se poslužuje knjige kot propagatorice boljšega okusa med masami. Pojem razkošne knjige je v tem programu potisnjen v ozadje pred pojmom knjižne umetnine, pri kateri prednjači splošna izgradba, zunanja razdelitev teksta in ilustracije pred čisto dekorativnimi ali ilustrativnimi pritiklinami. Ruski knjižni umetnik ni toliko producent ilustracij kot ustvaritelj knjižnih vzorcev in nadzorovatelj dela v tiskarni. Važno vlogo igra v tej zvezi lesorez; zanimiv pojav je dalje Tyrsa, ki se ukvarja z ustvaritvijo takega načina risbe predlog za ilustracijo in knjižni okras, s katerim bi pri prenosu v cenem cinkovi kliše ne izgubila svoje originalne vrednosti.

Poleg teh nacionalnih skupin, ki se odlikujejo v tektonski smeri, pa obstojta druga skupina, pri kateri prevladuje ilustracija in skrb za njeno popolnost pred tektoniko. V to skupino spadajo Francozje, Italijani, Angleži in deloma Amerikanci. V tej skupini so že od par generacij sem občega pomena za sodobno knjigo uspehi angleških ilustratorjev. Med tehnikami sodobne knjižne ilustracije sta še vedno velike važnosti risba s peresom ali tušem ter nji sorodna ujedkovina in rez v kovini. Dalje tudi litografija. Vsi ti načini omogočajo bolj neposreden prenos krentenj fantazije kakor drugi in so važni posebno pri knjižni vsebini, ki zahteva gibčno fantazijo in duhovito spremljanje vsebine s sredstvi krasilne likovne umetnosti. Za moderno knjigo kot tipografski uravnotežen produkt pa je tako zgodovinsko kakor dejansko najbolj važen lesorez, ki je po svojem formalnem značaju črkovnemu sestavu knjige skoro enakopraven in se najbolj neprisljano ureja v okvir knjige kot tipografskega proizvoda. Zelo važne so dalje one smeri, ki gredo kakor omenjena stremljenja Rusa Tyrse ali našega Toneta Kralja (ilustracije k Fioretto, razglednica Prešeren v založbi Slovenske straže) za tem, da bi premagale odpor cenene cinkovega klišeja prenosu umetnostne kvalitete predloge. Posebno v tej smeri se zdi, da smemo pričakovati velikih pridobitev za vsakdanjo knjigo.

Razstavi je bil dodan oddelek z naslovom »elementarna knjižna tehnika«, ki propagira neke vrste tipografski futurizem. V splošnem gre stremljenje te struje v knjižno-konstruktivni smeri in se tudi v obilni meri poslužuje sredstev in pridobitev tako zvanega konstruktivizma in kubizma. Po pojmovanju te struje je dosedanja knjiga kljub svoji strojni izvedbi še vsa odvisna od ročnih tehnik preteklosti; knjigo bodočnosti pa je treba osvoboditi v črki od rokopisnih predstav, v tisku od izdelkov ročne preše, v vezavi pa od kapric ročnih vezav. Zdravju škodljivo ročno izdelovanje je treba popolnoma odstraniti.

Fotografski stavni stroj premaguje starega, ki prenaša oblike ročnega stavka na stroj. V tem zmislu je treba vse tiskarsko delo preustrojiti. Če se miselno osvobodimo vezi tradicije, se nam bodo same ponudile tudi nove materialije, ki so potrebne za uresničitev novega ideala.

Ožja zveza z opisanimi stremljenji inozemstva bi bila tudi za nas lahko velikega pomena. Kljub dvajsetletnemu naporu v ti smeri drugod, živi naše tiskarstvo patriarhalno naprej neko brezbržno mašinsko življenje in le redko se pojavi tendenca in ambicija po res popolnem izdelku. Kjer se že na eni strani nekaj ustvari, se popolni uspeh paralizira prav gotovo na drugi. Ali se, kakor pri Fiorettih sv. Frančiška, tisk malomarno izvrši, ali se, kakor pri marsikakem izdanju naših poljudnih družb, končni rezultat pokvari s preslabim papirjem in tako tudi tiskovina, kakor je n. pr. ravno naš list, ki si stavi izrečno nalogo, dvigniti nivo naših tipografskih izdelkov, vsled polovičnih izpolnitev predpogojev, ne doseže tiste popolnosti, ki bi jo zaslužil napor, s katerim se ustvarjajo elementi zanj.

Fr. Stele

Ocene

Veljko Petrović i Milan Kašanin: *Srpska umetnost u Vojvodini od doba despota do ujedinenja* (cir.). Matica Srpska, Novi Sad, 1927.

V razkošno izdani knjigi sta pisatelja podala živahno sliko umetniške preteklosti Vojvodine. Da ni odveč njihovo delo, o tem se prepriča vsak, ki ga pazno prečita, kajti odpre se mu doslej zadržan pogled na umetniško ustvarjanje pokrajine, ki je živela do zedinjenja pod čisto posebnimi razmerami, ki je dala po propadu srbske samostojnosti novo domovino preganjanim Srbom, tako da je umetnost 16. in 17. stol. v mnogem oziru nadaljevanje in čuvar umetniške tradicije srednjeveške Srbije. Ker je bila neposredno izpostavljena zapadnim vplivom, je te svojevrstno predelavala in sebi prilagajala. Ta zapadni vpliv se je posebno pojačal okrog srede 18. stoletja in dal Vojvodini v 19. stoletju vrsto slikarjev več kot provincialne pomembnosti, kakor so Konstantin Danil, Đura Jakšić, Đorđe Krstić, Uroš Predić, Stevan Aleksić in Paja Jovanović.

V prvem članku, ki obsega umetnost do 1. polovice 18. stoletja, je Milan Kašanin napisal jedrnato umetnostno zgodovino tega dela naše države, ki nas v bistvenih črtah seznanja z vsem važnim. V drugem članku pa je, kakor se zdi, Veljko Petrović res izžrpal drugo polovico 18. in 19. stoletja, saj so našle v njegovem seznamu mesto umetniške in celo obrtne moči, ki ne dosega srednjega umetniškega nivoja.

Tekst pojasnjujeta 202 dobri klišejski reprodukciji in poseben, 18 barvastih reprodukcij glavnih del vojvodinskih slikarjev 19. stoletja obsegajoč album.

Tako po svoji opremi kakor po svoji izčrpnosti je ta knjiga bela vrana v jugoslovanski umetnostno-zgodovinski literaturi. Iz našega ožjega interesnega stališča pa moramo v prvi vrsti želeči, da bi tudi z našo umetnostjo pogosto ozko zvezana hrvaška prav kmalu dobila svoja Kašanina in Petrovića.

Frst.

Karl Künstle: *Ikonographie der christlichen Kunst*. I. Bd. Prinzipienlehre, Hilfsmotive, Offenbarungstatsachen. Herder & Co., Freiburg i. Br., 1928.

S tem zvezkom (drugi je že prej izšel in bil naznanjen v D. i. sv.) je to obsežno in prepotrebno delo dovršeno. V obsežnem uvodu ugotavlja pisatelj najprej principe krščanske ikonografije. Krščanska umetnost starega in srednjega veka je namreč v prvi vrsti didaktična, njeno jedro pa tvorijo razodeta dejstva; umetnost, ki rezultira iz tega, ima značaj monumentalne teologije in nam postane razumljiva šele, ko smo ugotovili njene ikonografske principe. Tako se vsebina te knjige deli na štiri velike oddelke, katerih prvi ugotavlja ikonografske principe, drugi obdeluje ikonografijo didaktičnih pomožnih motivov, s katerimi si učeča cerkev pomaga pri pojasnitvi abstraktnih resnic. Sem spadajo slike mesecev, codiak, sedem prostih umetnosti, motivi iz svetne zgodovine, ilustracije h katekizemskim tekstom, smrtni ples itd. Tretji del obdelava ikonografijo razodetih dejstev starega in novega testameta, četrti pa, najobširnejši, ki tvori dva zvezka, ikonografijo svetnikov po abecednem redu. Skoraj polovica prvega zvezka obsega razodeta dejstva novega testameta, odnosno ikonografijo Jezusa in Marije, ki bo poleg ikonografije svetnikov splošno pač najbolj dostopna in zanimiva in tudi praktično najbolj aktualna.

Razume se, da kljub vsej obsežnosti (preko tisoč strani in približno toliko slik) tudi ta knjiga ne reši vseh podrobnih ikonografskih vprašanj, ker je tudi krščanska ikonografija v svojem ustvarjanju kot živa reka, v kateri se javlja kot poslednji element osebnost ustvarjajočega ter nastaja nebroj križanj in včasih težko razkrojljivih posebnosti; vendar pa omogoča — in to je pri tako obsežni tvarini glavno — hitro orientacijo o sedanjem stanju posameznega vprašanja in tako olajšuje detajlni ikonografski študij.

Umetnostni zgodovinar, cerkveni zgodovinar, umetnik in praktični duhovnik, vsi so dobili delo, brez katerega odslej ne bodo mogli izhajati in ki so ga že zdavnaj pogrešali. Frst.

Glasba

Ocene

Marko Bajuk: Mera v slovenski narodni pesmi. Izdala in založila Pevska zveza v Ljubljani, 1928.

Na polju naše glasboznanstvene literature vlada že od nekdaj ogromna suša. Imamo nekaj pevskih šol, par zgodovinskih spisov (Radics, Mantuani), vse drugo pa se da iz raznih revij na prste sešteti. Iz vrste teoretskih spisov, zadevajočih glasbeni folklor, imamo samo Beraničeve (Čas 1910) in Kogojeve (Dom in svet 1924) teze, kar je spričo bogastva materiala in njega narodoznanske kulturne in estetske važnosti naravnost začudljivo.

Po pravici poudarja Bajuk v uvodu k svoji knjižici pomen raziskavanja »narodne« (rajši recimo »ljudske«!) pesmi za narodoznanstvo in za glasbeno ustvarjanje; dalje poudarja pomanjkanje zanimanja za raziskavanje in daje s svojo knjižico iniciativo. Za začetek, pravi, obdeluje ritmično plat, ker smatra »ritem za glavni okvir vsake glasbene misli«.

Lična brošura v 8° je pred menoj; ima okusno in moderno ubrano naslovno stran in šteje 78 tiskanih

strani teksta ter 50 litografiranih strani ritmičnih shematov 195 pesmi.

Bajuk je zbral njemu dosegljive zbirke in zapiske ljudskih pesmi (J. Žirovnik I—IV., Gerbič-Malenšek, III. Gerbič I—III, Zorko Prelovec, M. Bajuk I—V, O. Dev I—V, Kocjančič I—II, Mihelčič, Pevce I—VII, Adamič-Kokošar, Z. Švikaršič I—III), jih glede ritma kritično pregledal in našel (Sklep, str. 72—76):

Dvoddelno mero ima 13,3%, trodelno 31%, štirdelno 15,80%, šestdelno 24%, $\frac{1}{8}$ takt 0,20%, pravilno menjajočo se mero 2 + 3 ali 3 + 2 3%, nepravilno se menjajočo mero 13% pesmi, izmed onih, ki jih je Bajuk obravnaval.

»Petdelnosti torej ni v naši narodni pesmi, zato so šli na kriva pota vsi oni naši skladatelji, ki so našo umetno pesem zlasti po razsulu silili v petdelno mero, hoteč ji s tem dati posebno slovenski značaj«, sklepa Bajuk.

Bomo videli, kaj bo pokazal rezultat raziskanja vsega materiala. Izgleda res, da petdelna mera pri nas ni tako običajna kakor pri naših vzhodnih sosedih, vendar poznam belokranjske prave petdelne pesmi. V ostalem ne verjamem, da drži načelo osemtaktne periode kot merilo pri vseh naših pesmih.

Bajuk je dal iniciativo in zgled. Vivant sequentes!
V.

Dr. Božidar Širola: Posljednja pričest svetog Jeronima. Izd. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima v Zagrebu, 1928.

Dr. Širola, eden najmodernejših in najinteligentnejših jugoslovanskih skladateljev je po oratorijih »Abrahamova žrtev« in »Ciril in Metod«, ki je prvič dal čuti našo glasbo na mednarodnem festivalu, izdal sedaj še »Sv. Jeronima«, oratorij za bas-solo, mešani zbor, orkester in orgle. Tekst je spesnil dr. Velimir Deželić ml.

Delo obsega tale »poglavja«: Preporučivanje duše, Djelo želje, Djelo upanja, Djelo ljubavi, Pokajanje, Pričest in Slavospjev puka krščanskog. Prvi in zadnji del poje mešani zbor, ostale pa bas (sv. Hieronim) ter menjajoča se moški in ženski zbor. Delo se je izvajalo o priliki proslave 60 letnice društva in doživelo veliko krivic s strani zavistnežev, »strokovnjakov«, »politikov« in »modernih«.

Že »Abrahamova žrtev« je opuščala impresionizem, »Ciril in Metod« sta stala na pragu polifonega realizma, »Sv. Jeronim« pa je malone čista umetniška konfesija v najmodernejši evropski (ne še jugoslovanski) smeri idealističnega realizma, kakor ga je v glasbo prvi uvedel (že dolgo po slikarjih in literatih) Rus Stravinskij in za njim Hindemith.

Gre za starejše tonovske načine in naslon na linearno koralno ekspresijo ter polifonijo klasičnega XVI. stoletja, kar vse podpirajo bolj k umerjeni harmoniki nagnjene orgle, ki so pa čisto podrejene »izražajočemu« vokalnemu partu, ki ima dvigati notranji zmisel teksta (orkestrskega parta iz izvlečka ne morem soditi).

Iz Širolovega dela veje impulziven moderen duh in pristno novodobno umetnostno naziranje, ki je s svojim idealizmom v prekem nasprotju s starim, zgolj uho zabavajočim, samo čutnim impresionizmom.

Na to delo smo južni Slovani pred svetom lahko ponosni.
V.